

УДК 340.15

Крамаренко В. В.

студ. гр. Ю-118 ЗНТУ

**МАГДЕБУРЬКЕ ПРАВО: СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Важливе значення для розвитку місцевого самоврядування в Україні мало Магдебурзьке право, що поширюється на українські міста із сер. XIV ст.

і передбачало надання міській громаді право здійснювати місцеве управління, запровадити модель місцевого самоврядування на зразок управління німецьким містом Магдебургом і в ряді документів отримало назву німецького чи саксонського права.

Магдебурзьке право у більшості досліджень визначається як середньовічне міське право, за яким міста частково звільнялись від центральної адміністрації (королівські) або влади феодала (приватні) та створювали органи місцевого самоврядування. Воно було започатковане привілеями 1188 р., отриманими німецьким містом Магдебургом від архієпископа-власника міста. Водночас нерідко зазначається, що врядування середньовічних міст на підставі Магдебурзького права – перша історична форма місцевого самоврядування.

Суть магдебурзького права полягала у тому, що міське населення звільнялось від юрисдикції урядової адміністрації (феодалів, воєвод, намісників, ін.) й місту надавалась можливість самоврядування на корпоративній основі, запроваджувались власні органи міського самоврядування. До складу громади входили міщани - жителі міста, але лише ті, які мешкали поза межами земельної території, що належала єпископу чи князюму замкові. Проте ієрархія станових, групових й індивідуальних соціально-правових статусів визначає усе правове життя суспільства, «міру честі» кожної соціальної групи й окремої особи.

Прагматизм і універсальність магдебурзького права, з одного боку, та духовна спорідненість українців з європейською культурою, з другого боку, об'єктивно зумовили його швидке поширення на українських землях у всіх сферах життя. Це відбувалося паралельно зі збереженням і розвитком українського звичаєвого права. Однак польські та німецькі впливи зростали тут і в сер. XV ст. домінують у Великому Князівстві Литовському. Про це свідчать факти надання українським містам магдебурзького права в повному чи обмеженому обсягах.

Перше українське місто, яке набуло магдебурзького права, – Новий Санч на Лемківщині (1299 р.). У 1339 р. останній галицький князь Юрій-Болеслав подарував місту Сянок привілей на магдебурзьке право, а з переходом під польське правління майже всі галицько-руські міста отримують від королів привілей на Магдебурзьке право: Львів (1356 р.), Кам'янець-Подільський (1374 р.), Луцьк (1432 р.), Мукачеве (1445 р.) Рівне (1493 р.), Київ (1494 р.), Дубно (1507 р.), Корсунь (1584 р.), Переяслав (1585 р.), Біла Церква (1588 р.), Чернігів (1623 р.). Вінниця (1640 р.) тощо. Лише за період 1572-1647 рр. українським містам і містечкам було видано 50 магдебурзьких грамот. Однак після такого сплеску європеїзації місцевого самоврядування в Україні, особливо після Переяславської ради 1654 р., поширюються азійські процеси за характером, русифікаторські за суттю.

Українські міста запозичили нові принципи життя та пристосовували їх до своїх умов і особливостей. Через місцеві традиції структура і функції органів самоврядування в різних містах могли не збігатися, мати відмінності. Загалом організація адміністративної і судової влади за нормами Магдебурзького права в містах ставила їх на один рівень з європейськими, означало досягнення високого економічного і соціального розвитку, на рівні багатьох німецьких і польських міст.

У грамотах польських королів, у яких дарувалось Магдебурзьке право окремим містам, зазначалося, що король ліквідує «всі інші права польські, литовські і російські і всі інші звичаї, що не узгоджуються з правом німецьким магдебурзьким». Місто звільнялося від влади воєвод, панів, старостів, судів і підсудків, намісників і інших урядників; городяни не зобов'язані були відповідати перед ними з будь-яких питань. У містах установлювався свій власний суд, їх жителі були звільнені від обов'язкової військової повинності, «товк і гвалтів», подвірної повинності, затримування гінців і послів.

Міщани набули права на вільну торгівлю, значну площу землі навколо міста, на доступ до хазяйських лісів і вод (для випасу тварин, будівництва й опалення, полювання і риболовлі). Вони зобов'язані були поставляти лише обоз для війська. Міста отримують право володіти поземельною власністю, а раніше воно належало шляхті.

Обов'язки ж «вільних» міст були невеликими, зводилися до сплати мита у державну скарбницю, у т. ч. незвичні податки на військові потреби. Таким чином, міщани міст з магдебурзьким правом були теж привілейованим соціальним прошарком.

Поширення магдебурзького права в українських містах і селах мало позитивні наслідки. Отже, не дивлячись на те, що як «самоврядування» цей тип управління може бути охарактеризований до певної міри умовно, це перша історична форма (модель) організації демократичної міської влади. Магдебурзькі грамоти відігравали роль статутів (хартій) західноєвропейських міст. Історія інститутів і органів суспільної самоорганізації феодальної епохи (Магдебурзьке право) знаходить подальший розвиток в інших формах самоврядування, є передісторією становлення сучасного місцевого самоврядування.